

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 26, Sayı/Issue: 49, Yıl/Year: 2024 (Haziran/June)

Mehmet Kılıçarslan. Müşkilü'l-Kur'ân -I- Lafız ve İ'râb
Kaynaklı İşkâl. Ankara: Fecr Yayınları, 2022, 256 s.

Değerlendiren/Reviewed by

Harun Bozkurt

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı – Res. Asst.,
Sakarya University, Faculty of Theology, Department of Tafsir

harunbozkurt@sakarya.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1023-8592>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap Dergerlendirmesi/Book Review

Geliş Tarihi/Date Received: 01/02/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 29/04/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 15/06/2024

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Öz

Mehmet Kılıçarslan, *Müşkilü'l-Kur'ân -I- Lafız ve İ'râb Kaynaklı İşkâl* isimli kitabında Kur'ân'ın dilsel yapısından kaynaklı ortaya çıkan anlama dair soruların köklerine inmekte ve çözümlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu sorular çerçevesinde meâllerin durumuna dair değerlendirmelerde de bulunmaktadır. Kılıçarslan'ın temel hedefi, tefsir araştırmacılarına ve genel tefsir okuruna Kur'ân'ı anlama konusunda karşılaşılabilecekleri muhtemel sorunlara karşı dikkat etmeleri gereken hususları göstermektir. Yazar bunu gerçekleştirirken Kur'ân'ın Arapça olması, dilin imkânlarını kullanması ve belirli bir bağlamda inmesine vurgu yapmakta, yaşanan sorunların da büyük oranda bu hususların gözden kaçırılmasından kaynaklandığını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Müşkilü'l-Kur'ân, Kur'ân Meâli.

Abstract

Mehmet Kılıçarslan, in his book *Müşkilü'l-Kur'ân -I-Lafız ve İ'râb Kaynaklı İşkâl*, goes to the roots of the questions about the meaning arising from the linguistic structure of the Qur'ân and reveals their solutions. He also evaluates the status of the translations within the framework of these questions. Kılıçarslan's main goal is to show tafsir researchers and general tafsir readers the issues they should pay attention to against the possible problems they may encounter in understanding the Qur'ân. In doing so, the author underlines the fact that the Qur'ân is Arabic, uses the possibilities of the language, and was revealed in a specific context, and argues that the problems experienced are largely due to the overlooking of these issues.

Keywords: Tafsir, Mushkil al Qur'ân, Translation of the Qur'ân.

Dinî nasları anlama faaliyeti epistemolojik bir süreçten önce varlık düzlemindeki gayreti ifade eder. Bu bağlamda Kur'ân'ı anlamanın varlık ve bilgi olmak üzere iki boyutu vardır. Öyleyse nasların anlaşılmasında ortaya çıkabilecek herhangi bir noksan Müslüman zihinde birtakım soruların meydana gelmesine sebep olabilir. Tam da bu noktada entelektüel bir faaliyeti temsil etmek üzere vazedilen müşkilü'l-Kur'ân ilmi devreye girmektedir.

Müşkilü'l-Kur'ân'a dair müstakil literatürün ilk örnekleri hicrî 2. asırdan itibaren görülmeye başlanmış gerek muhteva gerekse yöntem açısından gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Ülkemizde bu konudaki çalışmaların henüz sayısı ve içerik açısından tatmin edici seviyede olmadığı dikkate alındığında yapılan her araştırma müşkilü'l-Kur'ân alanında önemli bir adımı temsil edecektir. Bu minvalde, müşkilü'l-Kur'ân'a dair hem tarihî hem nazarî hem de pratik verilerin meâller ile karşılaştırmalı olarak sunulduğu ve iki cilt olarak planlanan bir çalışmanın ilk cildi yayımlanmıştır: Mehmet Kılıçarslan, *Müşkilü'l-Kur'ân -I- Lafız ve İ'râb Kaynaklı İşkâl*. Çalışma, isminde herhangi bir eser özelinde yapılacağına dair kayıt bulunmaması açısından ilgi çekici görünmektedir. Zira bu durum ilk bakışta tarihî, nazarî ve amelî olmak üzere bütüncül bir incelemeyi vadettiği intibahı uyandırmaktadır. Kılıçarslan'ın projesinin ilk ayağını temsil eden bu çalışmanın oluşturduğu izlenim ile muhtevanın mutabakatı ise bu yazıda değerlendirilecektir.

Kur'ân'daki müşkillerin; belagati de içerecek şekilde lügavî, rivayetleri ihtiva edecek şekilde tarihî verilerin bir bütün olarak değerlendirilmesi ile çözümlenebileceğini savunan yazarın çalışması bir giriş ve üç bölümden oluşur. Ön söz kısmında müşkilü'l-Kur'ân ilminin diğer İslamî ilimlerle irtibatını özlü örneklerle ortaya koyan yazar, bu ilmin Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanması açısından sahip olduğu önemli konuma rağmen Türkçede bir matbu

kitap ile basılı haline ulaşamadığı bir doktora tezinden başka küllî bir çalışmaya konu olmadığına değinir. Ardından kitap düzeninden, muhtevastan, yönteminden ve faydasından bahseder (s. 11-14). Giriş kısmının *Müşkilü'l-Kur'ân'ın Kavramsal Çerçevesi* alt başlığında müşkilü'l-Kur'ân terimini oluşturan “müşkil” ve “Kur'ân” kelimelerinin iştikakları, sözlük ve terkip düzeyinde ifade ettikleri manayı ortaya koyan yazar (s. 15-16), ulûmu'l-Kur'ân'a ait bir çalışma alanı olarak bu kavramın manasını şu şekilde ifade eder: “Lafız, i'râb ya da konu kaynaklı anlaşılma zorluğu bulunan ayetleri ele alarak olardaki kapalılığı ortadan kaldırmaya, çelişki vehmini izale etmeye, işin doğrusunu ortaya koymaya çalışan ilim dalıdır.” (s. 17) Bu başlığın ikinci kısmında ise ilmin tarihine, ortaya çıkışında rol oynayan faktörlere değindikten sonra klasik dönemden günümüze kadar yapılan çalışmaları sıralar. Son olarak müşkilü'l-Kur'ân ile alakalı birtakım kavramları zikredip bazı değerlendirmeler yapar (s. 17-35). “Kur'ân-ı Kerîm'de İşkâl” başlıklı birinci bölümde ise yazar, Kur'ân'daki müşkillerin türlerinden ve bunlara sebep olan iç faktörlerden bahseder. Lafız, i'râb ve mevzu kaynaklı olmak üzere üç müşkil türüne değinen yazar, her birini örneklendirir ve sonuncusunu bu çalışmanın ikinci cildine havale ettiğini belirtir. Ardından Kur'ân'da bulunan mezkûr işkâl türlerini ortaya çıkaran temel saikleri örneklerle açıklar. Son olarak müfessirin karşısına çıkabilecek bu işkâllerin çözüm yollarını da örneklerle izah eder (s. 37-71). “Lafız Kaynaklı İşkâl” başlıklı ikinci bölümde yazar; Arap dilinde bulunan isim ve harf türlerinin anlamlarının hatalı tayininden kaynaklı işkâlleri inceler (s. 73-135). O, “İ'râb Kaynaklı İşkâl” isimli son bölümde ise nahiv ve meânî ilimleri ile alakalı birtakım uygulamaların doğru anlaşılmasından ve bunlara hatalı manalar verilmesinden kaynaklanan işkâlleri tespit ederek detaylıca izah eder (s. 137-240). Sonuç başlığında ise ikinci ve üçüncü bölümlerdeki alt başlıkları maddeler halinde sunar. Ayrıca işkâle konu olan ayetlerde izlenmesi gereken yöntem ile takip edilecek kaynaklara dair tavsiyelerde bulunarak eseri sonlandırır (s. 241-245).

Başlangıç itibarıyla Kılıçarslan'ın kitabın ön sözünde belirttiği düzen, muhteva ve yönetime başından sonuna kadar mutabık kaldığı; eseri kaleme alma gayesini gerçekleştirdiği ve hitap ettiği kitleye vermek istediği mesaj ile sağlıklı bir Kur'ân yorumu düşüncesini ortaya koyduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu minvalde eserde bulunan her bir başlık ile altında incelenen ayetin özenle seçildiği ve hem soruların hem de çözümlerinin açıkça ortaya konulduğu da ifade edilmelidir. Dolayısıyla eserin, Kur'ân'a dair soruların ortaya çıkış sebeplerini açığa çıkarma ve nasıl çözümleneceğine ilişkin sahîh ve bütüncül yöntemi uygulamalı biçimde göstermek olarak belirtilebilecek temel iddialarını gerçekleştirdiği vurgulanmalıdır. Bu meyanda aşağıda incelenecek meseleler tekrar gözden geçirilmesi, tashih edilmesi ve geliştirilmesi önerilen ya da gerekli olan talî hususlar olarak okunmalıdır.

Eser isimleri; muhteva, yöntem ve gaye hakkında bilgi veren ilk unsurlardır. Kılıçarslan'ın eserinde de bu hususa şahit olunmaktadır. Bununla birlikte eserdeki pratik bölümler boyunca her örneğin ardından onun Kur'ân meâllerindeki durumunun karşılaştırmalı şekilde verilmesi itibara alındığında bu faaliyetin de eserin adına yansıtılması beklenirdi. Nitekim yazarın maksatlarından biri de okurun müşkilü'l-Kur'ân açısından Kur'ân meâllerinin durumuna ilişkin fikir edinmesidir. Eserin adının zikredilen hususlar ile tam muatabakatı için bu hususun tekrar değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Literatür değerlendirmesine yer verdiği ön sözde yazar, "Bu ikisinin (M. Halil Çiçek, *Müşkilü'l-Kur'ân*; Süleyman Pak, *Müşkilü'l-Kur'ân*) dışında ya Kur'ân'ın alt başlıklarına yönelik lokal çalışmalar ya da belirli bir tefsir özelinde yapılan yüksek lisans tezleri vardır ki bunlar da basılmış değildir." (s. 13) ifadelerini kullanmaktadır. Bu durum literatür değerlendirmesi kısmında bazı eserlerin gözden kaçırıldığını göstermektedir. Kronolojik olarak ilerlemek gerekirse, Abdülcélil Candan'a ait *Kur'ân Okurken Zihne Takılan Ayetler: Müşkilü'l-Kur'ân* isimli oldukça hacimli bir eserden bahsedilebilir. Bu eserin teorik ve tarihî bilgiler ile pratik örnekleri bir arada bulundurması açısından büyük oranda Kılıçarslan'ın çalışması ile benzeştiği söylenebilir.¹ Yazarın dikkate alması beklenen bir diğer çalışma ise Murat Dinler'e ait *Müşkilü'l-Kur'ân* isimli detaylı makaledir. Bu çalışma, kavramın tarihsel izinin sürülmesi, muhtevadaki farklılaşmaların açığa çıkarılması ve uzun literatür bilgisi ile önem arz etmektedir.² Bir diğer önemli eser ise Abdullah b. Hamed Mansur'a ait *Müşkilü'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı kitaptır. Bu çalışmada ise müşkilü'l-Kur'ân, ağırlıklı olarak teorik ve tarihî açıdan incelenmiştir.³ Mezkûr çalışmalar kronolojik açıdan Kılıçarslan'ın eserini incelemektedir. Onun literatür değerlendirmesi kısmında bu alandaki Türkçe matbu kaynaklara vurgu yapmasından hareketle Arapça eserleri buraya dahil etmediği kanısına varılabilir. Takip edilen yöntem bakımından Türkçe ya da Arapça ayırımının yapılmasına ilişkin değerlendirme bir tarafta bırakılacak olsa bile Türkçe matbu kaynaklar açısından yukarıdaki eserlerin literatür değerlendirmesine dahil edilmesi beklenirdi. Bu sebeple çalışmanın literatür değerlendirmesinin eksik ve yetersiz olduğu ifade edilmelidir.

Herhangi bir ilmin tarihine ışık tutacak en etkili unsurlardan biri de ona ait literatürdür. Bu ilkedden hareketle müşkilü'l-Kur'ân literatürüne yer verilen eserin bu açıdan geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Yazar, 26. sayfanın

1 Abdülcélil Candan, *Kur'ân Okurken Zihne Takılan Ayetler: Müşkilü'l-Kur'ân* (İstanbul: Elest Yayınları, 2004).

2 Murat Dinler, "Müşkilü'l-Kur'ân", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 11 (2018), 315-356.

3 Abdullah b. Hamed Mansur, *Müşkilü'l-Kur'âni'l-kerîm* (Riyad: Dâru İbnü'l-Cevzi, 1426/2005).

28. dipnotundan anlaşıldığına göre müşkilü'l-Kur'ân'a dair literatürü, bir bütün olarak TDV *İslâm Ansiklopedisi*'nin⁴ "Müşkilü'l-Kur'ân" maddesinden⁵ birtakım tasarruflar ile özetlemiştir. Tefsir talebelerine ve araştırmacılarına müşkilü'l-Kur'ân konusunda birtakım katkılar sunma gayretiyle ortaya konulan bir kitabın tarihî ve teorik zemini kurulurken ansiklopediden faydalanılması, akademik çalışmalarda kaynak kullanımı açısından sorunlu addedilebilir. Zira ansiklopedi maddeleri, hakkında yazıldıkları konulara dair verileri bir bütün olarak sunan, bununla birlikte herhangi bir tezi savunmayan ilmî yazılardır. Bu sebeple ikincil kaynak olarak kullanılmaya daha uygundur. Bu minvalde yazarın klasik müşkilü'l-Kur'ân literatürüne ilişkin daha dakik bir araştırma yapması ve kendisinden önceki modern çalışmalarda eksik ve hatalı noktaları tespit etmesi, eserden elde edilecek fayda oranının artışı açısından uygun olacaktır.

Kılıçarslan, *DİA* maddesinde birtakım eksikleri ve hataları da aynen tekrarlamıştır. Nitekim Muhammed Ebû Bekr er-Râzî'nin (ö. 666-668/1268-1270) müşkilü'l-Kur'ân ile alakalı iki farklı eserinin bulunduğunu belirtmiştir (s. 27). Bunlardan biri *Mesâilu'r-Râzî ve Es'iletü'l-Kur'âni'l-mecîd ve ecvibetuhâ* gibi isimlerle bilinen⁶ *Ünmûzeczun celîlun fî beyâni es'ile ve ecvibe min ğarâibi âyi't-tenzîl*, diğeri ise *Müşkilâtü'l-Kur'ân* isimli eserdir. Birinci eserin Râzî'ye nispetinde açıklamaya ihtiyaç duyulmayacak şekilde söz birliği bulunmaktadır.⁷ Kılıçarslan'ın Râzî'ye nispet ettiği ikinci eser üzerinde ise biraz durmak gerekir. Zira kaynak olarak kullandığı *DİA* maddesinde ilgili yer incelendiğinde bu bilginin Ferrâc Atâ Sâlim'e ait *Fihrisü't-tefsîr ve ulûmi'l-Kur'ân* isimli bibliyografik eserden alındığı görülür.⁸ Ancak Râzî'den bahseden tabakât ve kitabiyât eserleri ile onun hakkında yapılan birtakım araştırmalar incelendiğinde ona böyle bir eserin hiç nispet edilmediğine şahit olunur.⁹ Râzî'ye nispet edilen her iki eserin müşkilü'l-Kur'ân ile alakalı olması ve *Es'iletü'l-Kur'ân* isimli eserin kitabiyât kaynaklarında farklı adlarla zikredilmesinden hareketle, yukarıda Sâlim tarafından nispet edilen eserin *Es'iletü'l-Kur'ân*'dan farklı bir kitap olmadığı çıkarımı yapılabilir. İkinci ihtimal ise Râzî'nin adının

4 Çalışmanın ilerleyen sayfalarında söz konusu ansiklopedi için *DİA* kısaltması kullanılacaktır.

5 Adem Yerinde, "Müşkilü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/164-167.

6 Necîb Mâcidî, "Dirâse", *Es'iletü'l-Kur'âni'l-mecîd ve ecvibetuhâ min ğarâibi âyi't-tenzîl* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1423/2002), 6.

7 Kâtib Çelebi, *Sullemu'l-vusûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, thk. Mahmûd Abdulkâdir el-Arnâvût (İstanbul: IRCICA, 1431/2010), 3/63; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin esmâu'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin* (İstanbul: Vekâletü'l-Meârif, 1374/1954), 2/127.

8 Ferrâc Atâ Sâlim, *Fihrisü't-tefsîr ve ulûmi'l-Kur'ân* (Mekke: Merkezü'l-Buhûsi'l-İlmî ve İhyâi't-Türâs, ts.), 146.

9 Kâtib Çelebi, *Sullemu'l-vusûl*, 3/63-64; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin* (Beyrut: Mektebetü'l-Müsenna-Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 9/112; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, 2/127; Hayreddin Zirikli, *A lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 1423/2002), 6/54-55.

tabakâtlarda çeşitli şekillerde geçmesi ve onun muhtelif künyeler¹⁰ ile anılmasından hareketle başkasına ait bir eserin ona nispet edilmesidir.

Konuların anlatımında detay vermek, zaman zaman akışın sekteye uğramasına sebep olsa da bazı durumlarda bir gerekliliktir. Yazar î râb kaynaklı işkâllerden bahsederken Mâide sûresi 6. ayetteki kıraat tartışması ile alakalı bilgi verdiği sırada bu durumu ıskalamıştır. Nitekim o, İmam Âsım (ö. 127/745) kıraatinde *بُرُؤُسُكُمْ* ifadesinden sonra gelmesinden ötürü *أَرْجُلُكُمْ* kelimesinin mecrûr okunduğunu belirtmiştir. Cumhurun ise aynı kelimeyi *بُرُؤُسُكُمْ* sözcüğüne değil de *وَجُوهُكُمْ* lafzına atfetmesi ve Hz. Peygamber'in fiilinin de bu yönde olmasından ötürü mansûb okuduğunu ifade etmiştir (s. 43). Ancak ülkemizde Âsım kıraatine tabi olunmakla birlikte *أَرْجُلُكُمْ* kelimesi mecrûr değil, mansûb okunmaktadır. Yazar, burada Âsım kıraatindeki râvi detayını zikretmeyerek genelleme yapmıştır. Nitekim İmam Âsım'ın iki tane râvisi bulunur: Hafs ve Ebû Bekr. Ebû Bekr rivayetine göre *أَرْجُلُكُمْ* kelimesi mecrûr okunurken Hafs rivayetine göre aynı sözcük mansûb okunur. Hal böyleyken yazarın mutlak olarak Âsım kıraatinde mecrûr okunduğunu ifade etmesi müdakkik bir okuyucuda soru işareti oluşturabilir. Ayrıca *Zâdu'l-mesîr* isimli tefsirin, yazarın atf yaptığı baskısında râvi ayrıntıları bulunmakta ve Hafs rivayeti ile Ebû Bekr rivayeti birbirinden ayrılarak Ebû Bekr rivayetinde söz konusu kelimenin mecrûr okunduğu belirtilmektedir.¹¹

Yazar istiâre sanatının Kur'ân'da kullanılmasından, konuyu bilmeyen kimseler için bunun işkâle yol açabileceğinden bahsettiği paragrafı "...mezkûr hali mükemmel bir istiâre-i temsîliyye ile sunar." (s. 54) ifadeleri ile bitirmektedir. İki paragraf sonra ise "Özellikle mecâz Kur'ân'da en sık kullanılan edebî sanattır, denilebilir." cümleleriyle "Edebî Sanatları Yoğun Kullanması" başlığını örneklendirmeye devam etmektedir. Haddizatında yazarın kullandığı ifadelerde herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Bununla birlikte yaptığı tasnif, mecâzın istiâreden ayrı bir kategori olduğunu ihsas ettirmektedir. Ancak klasik belagat tavrında istiâre sanatı, mecâzın alt başlıklarından biri olarak konumlandırılmaktadır. Öyle ki beyân ilminin altında önce delâlet, teşbih, hakikat ve mecâz kavramları incelenmekte, mecâz; müfred ve mürekkeb olarak ikiye ayrılmaktadır. Müfred mecâz da istiâre ve mecâz-ı

10 Kâtib Çelebi, *Sullemu'l-vusûl*, 3/63; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, 2/127; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 9/112.

11 Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422/2001), 1/521.

mürsel şeklinde tasnif edilerek istiârenin, mecâzın alt başlıklarından biri olduğu belirtilmektedir.¹² Dolayısıyla anlatımda bazı düzenlemelerin yapılmasının klasik belâgat tavrına mutabakat açısından önem arz ettiği söylenebilir.

İ'râbın Kur'ân'ı anlama hususundaki önemine sık sık vurgu yapan yazar, üçüncü bölümün başlangıcında birtakım kavramsal ve teorik bilgilere yer vermektedir. Bu bağlamda isnâd konusuna değinmekte, hakikî ve mecâzî olarak iki farklı türü olduğunu söyledikten sonra bunların da lafzen ve manen ikiye ayrıldığını belirtmektedir (s. 137). Bu ayrımın kaynağına dair herhangi bir bilgi vermeyen yazarın zikrettiği örnekler de söz konusu ayrıma tam olarak uymamaktadır. Nitekim birinci paragrafta lafzî/hakikî ve lafzî/mecazî, ikinci paragrafta ise manevî/hakikî ve manevî/mecazî örneklerini zikretmiştir. Manevî/hakikî isnâdı Bakara sûresi 14. ayette "istihza" fiilinin münafıklara isnâd edilmesiyle örneklendirir. Bu örnekte şöyle bir soru akla gelmektedir: "İstihzâ" fiili insanî bir fiil olduğu, kötülüğü ifade ettiği ve burada da beşere isnâd edildiğine göre nasıl bir manevî isnâd meydana gelmektedir? Fiil doğrudan münafıklara isnâd edilmekte hem lafzî hem de manası onlarda doğrudan tahakkuk edebilmektedir. Öyleyse hakiki isnâdın manevî türünün anlamı nedir? Bu sorular bir tarafa yazar, manevî kısmını açıkladığı ikinci paragrafın bütününde manevî/hakikî ya da manevî/mecazî kavramı yerine bilinen hakikî-mecazî isnâd ayrımını¹³ kullanmaktadır (s.138). Bu durum aslı itibarıyla bilinen tasnifin isnâd konusunu yeterince anlatabildiğini, lafzî-manevî ayrımının ziyade olduğunu gösterir.

İçerik ile alakalı olarak yazarın tekrar değerlendirmesinin uygun olduğu son husus ise Hz. Yûsuf ile alakalı açıklamaları bağlamında onun, Taberî (ö. 310/923) hakkındaki ifadeleridir. Bu minvalde yazar, Hz. Yûsuf ile alakalı rivayetten ötürü Taberî'nin bağlamı ihmal edip Yûsuf sûresi 53. ayeti onun sözü olarak verdiğini aktarmaktadır. Buna dair "Daha kötü bir yorum maalesef Taberî'de yer alır." ifadelerini kullanmakta, ardından *Câmi'ül-beyân'* da zikredilen bir rivayete yer vermektedir. Hz. Yûsuf'un azizin karısı ile zina etme girişiminde bulunduğuyla ilişkin rivayetin Taberî'de bulunmasının Yûsuf sûresi 53. ayetteki sözleri Hz. Yûsuf'a ircâ etme düşüncesinden neşet ettiğini ifade eden yazar, bu sebeple yukarıda alıntılanan ifadeleri kullanmaktadır. Taberî ile alakalı olumsuz bir tavrın yansımaları olarak okunabilecek bu sözler, bizce müfessirin eserine dair bütüncül okuma ile onun yöntem ve gayesinin gözden kaçırılmasından kaynaklanmıştır. Zira Taberî'nin ayetin tefsiri ile alakalı ifadeleri bütün olarak okunduğunda, onun bu rivayetlerden hareketle bir hükme varmadığını, daha doğrusu ayette belirtilenler haricindeki

12 Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm: Belâgat*, çev. Zekeriya Çelik (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 13, 425; Muhammed b. Ömer el-Kazvînî, *Telhîsu'l-miftâh*, thk. İlyas Kaplan (İstanbul: Şifa Yayınevi, 1438/2016), 294; Sa'düddîn et-Teftâzânî, *Muhtasaru'l-me'ânî şerhu kitâbi telhîsi'l-miftâh*, thk. İlyas Kaplan (İstanbul: Şifa Yayınevi, 1438/2016), 492.

13 Teftâzânî, *Muhtasaru'l-me'ânî*, 87-90.

bilgilere tevessül etmediğini ve edilmemesi gerekliliğini vurguladığı anlaşılır: "...Bu konuda doğru olan Allah'ın söylediğini söylemek, buna iman etmek, bunun dışındakileri ise bilene, yani Allah'a bırakmaktır."¹⁴ Bu minvalde sûrenin 24. ayetinde geçen "hemm" ve "burhân" kelimelerinin neyi ifade edebileceğine dair rivayetler bir bütün olarak okunur,¹⁵ ardından 53. Ayete dair alakalı açıklama¹⁶ ile beraber düşünülürse şu sonuçlar elde edilir: 1. Taberî'ye göre 53. ayetteki sözün sahibi Hz. Yûsuf'tur. 2. Taberî, 24. ayette geçen *hemm* ve *burhân* kavramlarına dair rivayetleri nakletmektedir. Ancak yukarıda alıntılanan ifadeden hareketle bunların hiçbirine dair kesin delil bulunmadığını da düşünmektedir. Yalnızca ayette zikredilenleri kabul etmek gerektiğine dair ifadeleri de buna delalet etmektedir. Sonuç olarak yazarın, Taberî'nin, 53. ayetteki sözü bağlama dikkat etmemesi sebebiyle Hz. Yûsuf'a ircâ ettiği fikri doğru olmakla birlikte onun hakkında yaptığı diğer değerlendirmeleri yukarıdaki izahlar bağlamında gözden geçirmesi uygun olacaktır.

Eser, müşkilü'l-Kur'ân konusunu tarihî, nazarî ve uygulamalı yönden ele alması açısından oldukça başarılı bir faaliyet gerçekleştirmiştir. Yazım dilindeki -yukarıda dikkat çekilen birkaç husus hariç- kusursuzluk, cümlelerin anlaşılır olması, okuyucunun anlamasını kolaylaştırma adına istisnasız her başlıkta kavramsal ve teorik bilgi verilmesi eserdeki istifadeyi artıran unsurlar olarak zikredilebilir. Alt başlıklarda incelenen her konunun meâller ile mukayese edilerek meselenin vakiadaki durumunun ortaya konulması, böylece meâl yazımı ve okunması ile alakalı sağlıklı bir zemin oluşturulması eserin mümeyyiz vasfı olarak kaydedilmelidir.

Netice itibarıyla Kılıçarslan'ın eseri müşkilü'l-Kur'ân'a dair meselelerin incelenmesi ve uygulamalı olarak ortaya konulması açısından oldukça başarılıdır. Diğer yandan giriş kısmında çizilen kavramsal, tarihî ve teorik çerçeve yönünden ise geliştirilebilir yönleri olduğu da göz ardı edilmemelidir. Böylece kitap, genelde Kur'ân ilimleri özelde müşkilü'l-Kur'ân literatürünün başvuru eserlerinden biri olarak konumlandırılabilir.

14 İbn Cerîr et-Taberî, *Câmi'û'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Mekke: Dâru't-Terbiye ve't-Türâs, 1420/1999), 16/49.

15 Taberî, *Câmi'û'l-beyân*, 16/34-49.

16 Taberî, *Câmi'û'l-beyân*, 16/142.

Kaynakça

- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyetü'l-ârifin esmâu'l-müellifin ve âsâru'l-musannifin*. 2 Cilt. İstanbul: Vekâletü'l-Meârif, 1374/1954.
- Candan, Abdülcelil. *Kur'ân Okurken Zihne Takılan Ayetler: Müşkilü'l-Kur'ân*. İstanbul: Elest Yayınları, 2004.
- Dinler, Murat. "Müşkilü'l-Kur'ân". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 11 (2018), 315-356.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec. *Zâdu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422/2001.
- Kâtib Çelebi. *Sullemu'l-vusûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*. thk. Mahmûd Abdulkâdir el-Arnâvût. 6 Cilt. İstanbul: IRCICA, 1431/2010.
- Kazvîni, Muhammed b. Ömer. *Telhîsu'l-miftâh*. thk. İlyas Kaplan. İstanbul: Şifa Yayınevi, 1438/2016.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-müellifin*. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Müsenna-Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Mâcidî, Necîb. "Dirâse". *Es'iletu'l-Kur'âni'l-mecîd ve ecvibetuhâ min ğarâibi âyi't-tenzîl*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1423/2002.
- Mansur, Abdullah b. Hamed. *Müşkilü'l-Kur'âni'l-kerîm*. Riyad: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1426/2005.
- Sâlim, Ferrâc Atâ. *Fihrisu't-tefsîr ve ulûmi'l-Kur'ân*. Mekke: Merkezu'l-Buhûsi'l-İlmî ve İhyâi't-Türâs, ts.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb. *Miftâhu'l-ulûm: Belâgat*. çev. Zekerîya Çelik. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Taberî, İbn Cerîr. *Câmi'û'l-beyân ân te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Mekke: Dâru't-Terbiye ve't-Türâs, 1420/1999.
- Teftâzânî, Sa'düddîn. *Muhtasaru'l-me'ânî şerhu kitâbi telhîsi'l-miftâh*. thk. İlyas Kaplan. İstanbul: Şifa Yayınevi, 1438/2016.
- Yerinde, Adem. "Müşkilü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/164-167. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Zirikli, Hayreddin. *A'lâm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 1423/2002.